

УДК 378.018.8:373.011.3-051]:159.943.7
DOI: 10.31499/2706-6258.2(6).2021.248137

ФОРМУВАННЯ SOFT SKILLS У МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ЯК УМОВА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНДАРТУ ВЧИТЕЛЯ

Безлюдна Наталія, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0002-1308-4448

E-mail: natashabezl@gmail.com

Дудник Наталка, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0003-4823-3463

E-mail: natalkadudnik@gmail.com

Авторами статті розглянуто варіанти організації освітньої діяльності майбутніх педагогів щодо формування soft skills як умови реалізації професійного стандарту вчителя. Розглянуто професійний стандарт учителя та виокремлено низку компетентностей, формування яких залежить від розвитку soft skills. Проаналізовано результати опитування викладачів, здобувачів освіти та стейкхолдерів щодо проблеми формування soft skills та виявлено труднощі у їхньому формуванні. Запропоновано карту розвитку soft skills на заняттях з педагогіки, зокрема розкрито потенціал використання моделі «перевернутого класу» як однієї з передових технологій побудови навчального процесу.

Ключові слова: формування; soft skills; hard skills; майбутні вчителі; професійний стандарт учителя; освітній процес; заклад вищої освіти; сучасні форми і технології навчання; «перевернутий клас».

FORMATION OF SOFT SKILLS OF FUTURE TEACHERS AS A CONDITION FOR IMPLEMENTATION OF THE TEACHER'S PROFESSIONAL STANDARD

Bezliudna Nataliia, Ph.D. in Pedagogics, Associate Professor at the Department of Pedagogy and Educational Management, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0002-1308-4448

E-mail: natashabezl@gmail.com

Dudnyk Natalka, Ph.D. in Pedagogics, Associate Professor at the Department of Pedagogy and Educational Management, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID 0000-0003-4823-3463

E-mail: natalkadudnik@gmail.com

The authors of the article consider the options for organizing the educational activities of future teachers to form soft skills as a condition for implementing the professional standard of a teacher. The professional standard of a teacher is considered and a number of competencies are singled out, the formation of which depends on the development of soft skills. In this regard, the problem of professional training of future teachers is considered in the context of the relationship of goals and objectives with

the types of work activities and competencies presented in the professional standard of teachers. As an important result, along with professional competencies, the development of students' abilities in communication, leadership, cooperation, diplomacy, building relationships is considered; formation of team, public, thinking skills; ability to present their ideas, make decisions, creatively solve professional problems, including social plan and others. The results of the survey of teachers, educators and stakeholders on the problem of soft skills formation are analysed, and difficulties in their formation are revealed. In particular, the analysis of such experience and the results of questionnaires of teachers and students showed, on the one hand, the demand for such skills, but on the other – the lack of readiness of many teachers to form soft skills in the educational process. A map of soft skills development in pedagogy classes is proposed, in particular, the potential of using the "flipped classroom" model as one of the advanced technologies for building the educational process is revealed. Characteristics of the content, forms and technologies of soft skills development at Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, as well as their own experience in organizing educational activities, allowed us to draw conclusions about the importance of developing soft skills for future teachers to ensure the success of their professional activities.

Keywords: *formation; soft skills; hard skills; future teachers; professional standard of a teacher; educational process; institution of higher education; modern forms and technologies of education; "flipped classroom".*

Новітні технології, глобалізація, соціально-економічна ситуація в нашій країні суттєво вплинули на її розвиток. Результатів освіти, яких було достатньо попереднім поколінням, мало, аби бути успішним у наш час. В умовах розвитку сучасних тенденцій загальної освіти та активного пошуку інноваційних моделей школи, орієнтованих насамперед на інтереси учня, формується новий тип педагога – консультанта, соратника, вихователя, керівника проєктів, комунікатора, дослідника, інноватора, здатного нестандартно мислити, готового гнучко реагувати на умови, що змінюються, і творчо вирішувати професійні завдання. Запит на такого вчителя сьогодні перебуває в центрі уваги системи педагогічної освіти, перебудова якої все більше визначається такими викликами, як громадське визнання необхідності змін у школі та відповідній підготовці педагогів, наявність сформульованих на рівні держави цілей та завдань освітньої політики, вимог до підготовки вчителя з боку роботодавця, нормативної бази модернізації педагогічної освіти.

У зв'язку з цим Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства затвердило професійний стандарт за такими вчительськими професіями:

1. Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти;
2. Вчитель закладу загальної середньої освіти;
3. Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста).

«Новий профстандарт – це втілення сучасного підходу НУШ до визначення переліку та опису загальних і професійних компетентностей вчителя. Документ визначає загальні (громадянська, соціальна, культурна, лідерська та підприємницька) і професійні (мовно-комунікативна, предметно-методична, інформаційно-цифрова, психологічна, емоційно-етична, педагогічне партнерство, інклюзивна, здоров'язбе-режувальна, проєктувальна, прогностична, організаційна, оцінювально-аналітична, інноваційна, рефлексивна, здатність до навчання впродовж життя) компетентності вчителя» [4]. Як бачимо, чимало компетентностей, вказаних у стандарті, стосуються не тільки опанування вчителями професійних знань, а й урахування емоційних та комунікативних навичок.

У закордонній освітній практиці емоційні та комунікативні якості розглядаються

як soft skills, чи «м'які» навички, які доповнюють hard skills – технічні/«тверді»/ професійні навички. Hard skills, як правило, є вузькопрофесійними, стосуються посадових інструкцій та кваліфікаційних характеристик. Soft skills, на відміну від hard skills, – комплекс надпрофесійних навичок, які відповідають за успішну участь у робочому процесі, високу продуктивність праці; вони важливі для успішного професійного та життєвого самовизначення будь-якої людини, незалежно від професії [2]. До soft skills відносять уміння комунікувати, здатність до лідерства, кооперації, дипломатії, вибудовування відносин; уміння презентувати свої ідеї, творчо вирішувати завдання. Оскільки педагогічна професія передбачає презентування себе та своїх ідей, уміння будувати стосунки з різними суб'єктами освітнього процесу: учнями, батьками, педагогами, керівництвом, виявляти лідерські якості, особливої актуальності набуває формування soft skills.

Сутність та зміст наповнення поняття soft skills були досліджені та визначені багатьма закордонними (Р. Болстад, С. Бойд, К. Двек, Г. Клекстон, Г. Пауелл, Р. Хіпкінс, М. Чамберс та ін.) та вітчизняними (О. Абашкіна, Є. Гайдученко, В. Давидова, Є. Єгоров, Н. Жадько, Т. Кожушкіна, К. Коваль, С. Наход, О. Соснічка, Л. Фамілярська) дослідниками, організаціями (ООН, ОЄРС, ЄС). Зокрема, С. Наход обґрунтовує цінність soft skills для професійного розвитку майбутніх фахівців соціономічних професій; Л. Коваль розглядає розвиток soft skills у здобувачів освіти як чинник їхнього успішного працевлаштування; Т. Кожушкіна досліджує міжособистісну взаємодію як складову частину soft skills студентів педагогічного коледжу; Є. Єгоров аналізує розвиток soft skills у підготовці майбутніх професіоналів туристичної галузі; А. Соколова та Г. Матюха працюють над проблемою розвитку soft skills при навчанні школярів англійської мови; О. Жукова досліджує розвиток soft skills в учнів у процесі позакласної роботи через вирішення математичних задач у формі гри.

Метою статті є обґрунтування необхідності формування м'яких навичок (soft skills) у майбутніх педагогів в умовах реалізації професійного стандарту вчителя.

Враховуючи, що педагогічна професія покликана не лише забезпечувати кількісну реалізацію завдань обов'язкового навчання, а й підносити на значно вищій рівень освіченість і культуру громадян, вважаємо, що саме високий рівень розвитку soft skills сприятиме формуванню вільної, енергійної і незалежної особистості вчителя, здатного діяти в дуже швидкозмінних умовах і бути взірцем для учнів. Погоджуємося з думкою Л. Фамілярської, яка трактує soft skills як соціологічний термін, що характеризує перелік особистих характеристик, які певним чином пов'язані з ефективною взаємодією у процесі професійної діяльності: умінням переконувати, знаходити підхід до людей, міжособистісним спілкуванням, веденням переговорних процесів, роботою в команді, особистісним розвитком, ерудованістю, креативністю, комунікаційною взаємодією, високим рівнем самоорганізації тощо [3]. Щодо класифікації soft skills, то, на нашу думку, найближчою до педагогічної професії є класифікація, запропонована К. Коваль: індивідуальні якості (уміння ухвалювати рішення та вирішувати проблеми, чітко ставити завдання та формулювати цілі, позитивне мислення та оптимізм, орієнтація на клієнта та кінцевий результат); комунікаційні якості (уміння зрозуміло формулювати думки, уміння взаємодіяти з різними типами людей, структурувати й модерувати наради, відповідати аргументовано, зрозуміло, вчасно і ввічливо, готувати та робити якісні презентації,

враховувати культурні та міжнаціональні особливості); управлінські якості («грати» в команді, об'єднувати та мотивувати її, учити та розвивати кожного учасника, попереджувати ризики та запобігати їхньому виникненню, чітко здійснювати планування та управління робочим часом) [2].

Як показує аналіз наукових досліджень окресленої проблеми та власний досвід, нині існують два підходи до формування soft skills. Перший – навчати безпосередньо, запроваджуючи окремі курси в межах варіативного компонента навчального плану: наприклад, у деяких закордонних університетах (Harvard University, Stanford Research Institute та ін.) практикується навчальний курс team building (командоутворення). Другий підхід – використовувати потенціал навчальних дисциплін у поєднанні з неформальною освітою та позааудиторною роботою здобувачів освіти.

При формуванні soft skills у майбутніх педагогів слід не лише враховувати, які саме навички потрібно сформувати, а й те, яким чином досягти мети і як діагностувати рівень опанування soft skills.

На основі вивчення літератури та опитування здобувачів вищої педагогічної освіти, викладачів та стейкхолдерів нами було проведено аналіз сучасної ситуації розвитку soft skills у майбутніх педагогів в освітньому процесі закладу вищої педагогічної освіти. Результати опитування дозволяють стверджувати, що існують певні труднощі при формуванні soft skills, а саме:

- 1) недостатній інтерес до проблеми формування soft skills, особистісних установок на розуміння важливості розвитку soft skills;
- 2) недостатньо розвинені вертикальні та горизонтальні зв'язки між окремими компонентами процесу професійної підготовки майбутніх педагогів (мета, зміст, технології, засоби, форми);
- 3) слабка диверсифікація психолого-педагогічних дисциплін, надмірна їхня теоретизація, відрив від шкільної практики;
- 4) недостатній практичний прояв різних soft skills через не досить розвинені зв'язки між теоретичною і практичною педагогічною підготовкою;
- 5) недостатня опора на міжпредметні зв'язки, сучасні освітні технології та інтерактивні форми й методи навчання та виховання;
- 6) складність діагностики рівня розвитку soft skills, внаслідок чого вони практично залишаються без оцінки;
- 7) недостатня гнучкість та мобільність в організації процесу розвитку soft skills, що заважає оперативно реагувати на освітні запити.

За результатами опитування викладачів Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини щодо проблеми формування soft skills у майбутніх педагогів, були зафіксовано такі факти:

1) більшість опитаних викладачів (69 %) вважають, що за формування soft skills «відповідають» усі, індивідуальної відповідальності за рівень їхнього формування немає, хоча вагома їхня частина належить до складу: загальнокультурних компетенцій (готовність до взаємодії з колегами, роботі у колективі); професійних (готовність до взаємодії з учнями, батьками, колегами, стейкхолдерами; здатність організовувати співпрацю учнів, підтримувати їхню активність, ініціативність, самостійність, творчі здібності тощо);

- 2) 50 % викладачів ЗВО бачать причину недостатньої уваги до розвитку soft

skills у її багатогранності та складності оцінювання та моніторингу;

3) недостатня взаємодія педагогів, а також нерегулярне застосування інтерактивних та інших інноваційних освітніх технологій (кейс-стаді, живі квести, індивідуальний освітній маршрут, проєктне та проблемне навчання тощо);

4) значна частина викладачів (70 %) вказують на нестачу практико-орієнтованих занять, соціальних практик, участі у проєктах, під час яких здобувачі освіти можуть набути практичного досвіду реальної взаємодії від учасника процесу до його організатора.

Результати анкетування педагогів засвідчили, що лише 20 % викладачів цілеспрямовано включають до змісту лекцій та практичних занять завдання на розвиток soft skills. 25 % викладачів використовують технології та прийоми активного та інтерактивного навчання (дискусія, дебати, кейс-стаді, «дерево» рішень, розігрування ситуацій з ролями, навчання в співробітництво тощо).

Студенти, розуміючи важливість soft skills, як основні причини їхнього недостатнього розвитку називають традиційні лекційно-семінарські заняття, стереотип рольової поведінки викладача, відсутність зразків іншого способу поведінки, а також обмежені можливості для набуття досвіду реалізації та soft skills у різних ситуаціях взаємодії.

Виявлені факти підтверджують необхідність організації в ЗВО цілеспрямованої роботи з розвитку soft skills у майбутніх педагогів.

Великий потенціал у розвитку soft skills, на нашу думку, мають психолого-педагогічні дисципліни та інформальна освіта.

Ми пропонуємо карту, яку використовуємо з метою формування soft skills у майбутніх педагогів на заняттях з педагогіки. Ця карта містить три блоки:

1) блок розвитку когнітивних здібностей: уміння панорамно та критично мислити (розвиток зв'язків «викладач-здобувач освіти»); формування проєктного мислення (здатність до передбачення, цілепокладання); розвиток умінь ухвалювати рішення у ситуаціях браку часу (швидкість реакції, швидкість обробки даних); розвиток умінь творчо вирішувати педагогічні задачі;

2) блок розвитку діяльнісних здібностей: лідерські якості, уміння керувати собою та аудиторією (організаторські здібності, вербальне та невербальне мовлення); уміння створювати тексти, здатність до візуалізації інформації; уміння взаємодіяти з іншими людьми;

3) блок розвитку особистісних здібностей: уміння прилюдно висловлювати свої думки (уміння чітко, грамотно і зрозуміло викладати свої думки, зацікавити аудиторію перспективою цікавої та корисної справи, презентація себе); уміння працювати в команді (зокрема, робота в проєктній групі); комунікативні можливості; уміння мотивувати, надихати, захоплювати; уміння «бачити» іншу людину; опанування навичок тайм-менеджменту, самоорганізація).

Змістовно фокусуючи діяльність викладача щодо розвитку soft skills у майбутніх педагогів, необхідно змінити формат та технологію взаємодії викладачів та здобувачів освіти. Традиційні форми занять не цікавлять сучасне покоління *студентів*. Їх захоплюють гейміфікація, e-learning (електронне навчання), m-learning (мобільне навчання). Тому, при проєктуванні форм взаємодії зі студентами у процесі розвитку soft skills, важливо враховувати ряд сучасних тенденцій. Для цього необхідно: по-

перше, реалізувати перехід від передачі знань до створення знань. Доступність знань і висока швидкість обміну ними часто дозволяє бути успішнішим не тому, хто більше знає, а тому, хто швидше та краще шукає, ідентифікуючи, аналізуючи та створюючи інформацію; по-друге, перехід від традиційної системи «викладач-студенти» до взаємодії «викладачі-студенти», організація взаємодії та робота в команді; по-третє, перехід від вузької спеціалізації до крос-функціонального навчання. Зрештою, як показує практика, бажано застосовувати різноманітні поєднання форм та методів навчальної діяльності: робота в аудиторії, e-learning, проєкти (практичні, соціальні та ін.), симуляції з метою максимального залучення майбутніх педагогів та закріплення професійних та soft skills компетенцій.

На заняттях з педагогіки нами було апробовано модель «перевернутого класу», спрямовану як на розвиток soft skills, так і на підготовку майбутніх педагогів до її реалізації у своїй професійній діяльності. Ця модель є одним з механізмів реалізації змішаної освіти, що набирає популярності в передових закордонних та вітчизняних практиках. Ідея «перевернутого класу» полягає у самостійному освоєнні здобувачами освіти нових знань на основі спеціально підготовлених відеоресурсів (навчальних відеороликів) з подальшим обговоренням, закріпленням та вирішенням творчих та навчальних завдань на занятті. На нашу думку, така модель навчання має ряд суттєвих переваг: оптимізує поєднання традиційного й інноваційного підходу до навчання, формує панорамне мислення та розвиває метапредметні вміння; формує вміння працювати в команді: викладачі, студенти, учителі; можливість використання в системі інклюзивної освіти; мобільність і простота доступу до освітніх ресурсів.

Як показує наш досвід, у процесі розвитку soft skills у позааудиторній діяльності непогано зарекомендували себе такі відомі форми, як студентське самоврядування, волонтерські програми, соціальні проєкти, тренінги та ін. Такі форми роботи дозволяють поряд з професійними компетентностями, розвивати в майбутніх педагогів здібності до комунікації, лідерства, кооперації, дипломатії, розбудови відносин, формування мотивації на успіх, формування командних навичок, умінь презентувати свої ідеї, ухвалити рішення, креативно вирішити поставлені завдання. Ці компетентності належать до soft skills, володіння якими багато в чому визначає успіх майбутній професійній діяльності студентів, допомагає успішно реалізуватися в світі, що швидко змінюється.

Все це – перші кроки на шляху переходу до нової освітньої моделі професійної підготовки майбутніх педагогів, які ще вимагають аналітичного осмислення, але, як нам здається, створюються у руслі сучасних тенденцій розвитку освіти, державних та суспільних очікувань та запитів до неї.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в розробці методики діагностики та оцінки soft skills у майбутніх педагогів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коваль К. О. Розвиток «soft skills» у студентів – один з важливих чинників працевлаштування. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2015. № 2. С. 164–169.
2. Про затвердження професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v273691520#Text> (дата звернення: 30.10.2021).

3. Фамілярська Л. Особливості розвитку сучасного педагога в системі післядипломної освіти. *ScienceRise: Pedagogical Education*. 2017. № 6(14). С. 43–47.
4. Ясна І. Softskills: універсальні навички європейського рівня. Матеріали міжвузівського науково-методичного семінару «Soft skills – невід’ємні аспекти формування конкурентоспроможності студентів у XXI столітті». Київ: нац. торг.-екон. ун-т. 2020. 90 с. URL: <https://knute.edu.ua/file/NjY4NQ==/f5e21f8fa4b196951d084e7e586ab122.pdf>
5. Soft skills: універсальні навички європейського рівня. URL: <https://studway.com.ua/soft-skills/> (дата звернення 30.10.2021).

REFERENCES

1. Koval, K. O. (2015). Rozvytok “soft skills” u studentiv – ody z vazhlyvykh chynnykiv pratsevlashtuvannia. *Visnyk Vinnytskoho politekhnichnoho instytutu – Visnyk of Vinnytsia Politechnical Institute*, 2, 164–169 [in Ukrainian].
2. Pro zatverdzhennia profesiinoho standartu za profesiiamy “Vchytel pochatkovykh klasiv zakladu zahalnoi serednoi osvity”, “Vchytel zakladu zahalnoi serednoi osvity”, “Vchytel z pochatkovoї osvity (z dyplomom molodshohospetsialista)”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v273691520#Texthttps://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text> [in Ukrainian].
3. Familiarska, L. (2017). Osoblyvosti rozvytku suchasnoho pedahoha v systemi pisliadyplomnoi osvity. *ScienceRise: Pedagogical Education*, 6(14). 43–47 [in Ukrainian].
4. Yasna, I. (2020). Soft skills: universalni navychky yevropeiskoho rivnia. *Soft skills – nevidemni aspekty formuvannia konkurentospromozhnosti studentiv u XXI stolitti*: proceedings of the interuniversity scientific and methodical seminar. Kyiv: nats. torh.-ekon. un-t. URL: <https://knute.edu.ua/file/NjY4NQ==/f5e21f8fa4b196951d084e7e586ab122.pdf> [in Ukrainian].
5. Soft skills: universalni navychky yevropeiskoho rivnia. URL: <https://studway.com.ua/soft-skills/> [in Ukrainian].